

International Journal of Languages' Education and Teaching

ISSN: 2198 - 4999, Doi Number: 10.18298/ijlet.595

Year 4, Issue 2, August 2016, p. 314-328

A REVIEW OF MUHAMMED HAYRUDDIN EL ESEDI'S ENCYCLOPEDIA OF ALEPPO WITHIN THE CONTEXT OF TURKISH ARABIC LANGUAGE CONNECTION

Sadi GEDİK¹ & Shaze AL BERRO²

ABSTRACT

All the languages get in relations with the other languages around. The most language relations of Turkish is with Arabic. Turkish is a borrower more than a lender in its relationship with Arabic and the elements that are borrowed from Arabic can be seen easily in most of the written sources of Turkish. However, as the Turks reigned the area for many years, Turkish lent many lexical and grammatical elements to Arabic as well. In this article, the lexical and grammatical elements borrowed by Arabic from Turkish and found place in the dictionary of Mevsuatü'l-Haleb El Mukarene by a Syrian Arabicscholar Muhammed Hayruddin El Esemi are studied. Esemi informs us about 320 words borrowed from Turkish to Arabic in his dictionary. However there is a long Turk-Arab relationship which composes the backdrop of this situation. It's seen that Turkish words which was stated in Esemi's encyclopedie vary in terms of subject. It's seen that food-drink names; as 'armut'(pear), 'ayran', 'bastık', 'bastırma'(pastrami), 'bekmez'(grape moesses), 'börek'(pie), 'bulgur', food names; as 'alinazık', 'çorba'(soup), 'imambayıldı', 'karnıyarık', 'kızartma'(frying), clothing names; as 'peşkir'(towel), 'çamaşır'(laundry), 'çarşaf'(sheet), 'çizme'(boot), kitchen stuff names; as 'çakmak'(lighter), 'çanak'(bowl), 'sebet'(basket), 'tebsi'(tray), 'tava'(pan), words about and architecture; as 'kavşak'(intersection), 'konak'(mansion), 'lokanta'(restaurant), 'saray'(palace), 'yol'(road), 'çarşı'(bazaar), kinship names; as 'ağa'(landlord), 'ağabey'(big brother), 'baba'(father), 'baci'(sister), professions; as 'aşçı'(cook), 'berber'(barber), 'çavuş'(sergeant), 'baş katip'(head clerk), paraphernalia names; as 'balta'(axe), 'boya'(paint), 'boru'(pipe), 'çekiç'(hammer), 'çengel'(hook), 'gözlük'(eyeglasses), 'soba'(stove), words about military; as 'onbaşı'(corporal), 'yüzbaşı'(captain), 'paşa'(pahsa) live in Aleppo Arabic. It's also seen that Turkish words which was stated in Esemi's dictionary vary in terms of structure. It's understood that simple words; as 'yol'(road), 'baş'(head), derivative; as 'çakmak'(lighter), 'konak'(mansion), 'kızartma'(frying), also compound words; as 'alinazık', 'imambayıldı', 'ağabey'(big brother), are used in Arabic.

Key Words: Turkish-Arabic, language relations, Muhammed Hayruddin El Esemi, Mevsuatil Aleppo El Mukarene.

TÜRKÇE-ARAPÇA DİL İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA MUHAMMED HAYRUDDİN EL-ESEDİ'NİN HALEP ANSİKLOPEDİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ÖZET

Bütün diller çevrelerindeki dillerle ilişki içerisine girerler. Diller zaman zaman alıcı, zaman zaman ise vericidirler. Türkçenin en fazla ilişki içerisindedir olduğu dil Arapçadır. Türkçe, Arapça ile ilişkisinde daha çok alıcı dil konumundadır ve bugün Türkçenin Arapçadan almış olduğu unsurlar, Türkçe yazılı kaynaklarda kolaylıkla görülebilmektedir. Ancak Türklerin Arap coğrafyasını uzun bir süre yönetmiş olmasından dolayı Arapçaya pek çok kelime ve gramer unsurunu da vermiştir. Bu makalede Suriyeli bir Arap âlim olan Muhammed Hayruddin El Esemi'nin Mevsuatü'l-Haleb El Mukarene adlı ansiklopedik sözlüğünde Türkçeden Arapçaya verintilenmiş kelimeler ve gramer unsurları konu edilmiştir. Esemi sözlüğünde Türkçeden Arapçaya geçmiş 320 kelimeyi bize bildirmektedir. Ancak bunun zeminini oluşturan uzun bir Türk-Arap ilişkileri tarihi vardır. Esemi'nin sözlüğünde belirtmiş olduğu Türkçe kelimelerin konu bakımından çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Armut, ayran, bastık, bastırma, bekmez, börek, burgul, gibi yiyecek içecek adları; alinazık, çorba, imambayıldı, karnıyarık, kızartma gibi yemek adlarının; peşkir, çamaşır, çarşaf, çizme gibi giyecek adlarının; çakmak, çanak, sebet, tebsi, tava gibi mutfak malzemesi adlarının; kavşak, konak, lokanta, saray, yol, çarşı gibi şehirlik ve mimari ile ilgili kelimelerin; ağa, ağabey, baba, baci, gibi akrabalık adlarının; aşçı, berber, çavuş, baş keteb (başkatip) gibi meslek

¹ Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

adlarının; balta, boya, boru, çekiç, çengel, gözlük, soba gibi alet edevat adlarının; alay, onbaşı, yüzbaşı, başa(paşa) gibi askerlikle ilgili kelimelerin Halep Arapçasında yaşadığı görülmektedir. Esedi'nin sözlüğünde belirtmiş olduğu Türkçe kelimelerin yapı bakımından da çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Yol, baş gibi basit kelimelerin; çakmak, konak, kızartma gibi türemiş kelimelerin yanı sıra alinazik, imambayıldı, ağabey gibi birleşik kelimelerin de Arapçada kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe-Arapça, dil ilişkileri, Muhammed Hayrüdün El Esedi, Mevsuatü'l- Halep El Mukarene.

1. GİRİŞ

TÜRK-ARAP İLİŞKİLERİNE VE TÜRKÇE-ARAPÇA DİL İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Türklerin İslamiyeti kabul etmesi Türk kültürü açısından yepyeni bir dönemin başlangıcı idi. Yeni din, onların hayatını her yönüyle etkilemiş ve yeni bir heyecan oluşturmuştu. İnanmış oldukları bu yeni dini her yönüyle öğrenmek istiyorlar ve bu dini bütün boyutlarıyla yaşamak istiyorlardı. İnanışları bu dinin ana kaynağı ise Kuran ve Hazreti Peygamber (SAV)'in hadisleri idi. Bu kaynakların dili ise Arapça idi.

X. yüzyıldan itibaren Türk dili ve kültürü işte yukarıda belirtilen amil ile gelişmeye başladı. Türkler Kuran-ı Kerim'i önce ayetlerin altına kelime kelime veya cümle cümle tercüme etmek suretiyle öğrenmeye çalıştılar. Karahanlı, Harezmi ve Çağatay Türkçesiyle yapılmış pek çok satır altı Kuran tercümelemelerinin yanı sıra Eski Anadolu Türkçesiyle yapılmış Kuran tercümelemeleri ile de karşılaşmaktayız. İslam'ı öğrenmek üzere pek çok Arapça eser Türkçeye tercüme edildi. Türk şairler kendilerinden önce İslam dinini kabul etmiş ve bu kültür içerisinde bir edebiyat oluşturmuş olan İranlıların edebiyatını okumaya ve etkilenmeye başladılar. Bu kültür içerisinde Türkler Karahanlı döneminde ilk edebi eserleri vermeye başladılar. Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakayık bu çerçevede yazılan ilk edebi eserlerdir.

XI. yüzyıldan itibaren Türkler İslam dini vesilesiyle Arapça kaynaklarla ve dolayısıyla Arapça ile yoğun bir şekilde muhatap olmaya başladılar. Her geçen yüzyıl Türkçe-Arapça dil ilişkileri artarak devam etti. Arapçadan Türkçeye başta dinî terimler olmak üzere her alanda ödünçlemeler yapıldı. Özellikle XVII. yüzyıl eserlerinde bu ödünçlemelerin zirveye çıktığını görürüz. Arapçadan Türkçeye girmiş kelimeler ve gramer unsurları konusunda pek çok araştırma yapılmıştır. Türkçedeki Arapça unsurlar hakkında ilk çalışma A. Tietze tarafından yapılmıştır. Tietze'nin bu çalışması 1958 yılında "Anadolu Türkçesine Doğrudan Doğruya Arapçadan Alınmış Kelimeler" adıyla yayımlanmıştır (Karaağaç, 2008:XIX). Türkçe Verintiler Sözlüğü'nü hazırlayan Günay Karaağaç, Tietze'nin bu çalışmasıyla ilgili olarak "Bu çalışmada Türkçedeki Arapça unsurlar gibi oldukça hacimli bir konunun yalnızca bir alanı incelenmiş ve 216 söze yer verilmiştir. Oysa Arapça köklerden Türkçede türetilmiş yeni sözlerin var olduğunu düşünürsek, bu sayının eksikliğini, dolayısıyla bu konuda daha çok iş yapılması gerektiğini ve Türkçe sözlüklerdeki işaretlemelerin de yeterli olmadığını görürüz." (Karaağaç, 2008: XIX) diyerek yeni çalışmaların gerekliliğine işaret etmiştir.

Hiçbir dil bütün kelimelerini ve gramer unsurlarını kendi yapmamıştır. Her dil az ya da çok kelime ve gramer unsurunu başka dil veya dillerden almıştır. Bu olgu dil ilişkilerini oluşturur. Diller ilişki içerisine girdiği dillerden almış olduğu kelime veya gramer unsurlarını çok defa kendi özellikleri doğrultusunda değişikliğe uğratmış ve zamanla benimsemiştir.

Öğrenme ve öğretmeler sürecinin bir sonucu olan diller arası alışverişler, dillerin konuşurlarının türlü düzlemlerdeki karşılıklı ilişkilerinden ortaya çıkar. Dillerin dünya üzerinde kapladığı coğrafya ile bu coğrafyada yaşayanların ilişkiler süreci olan tarih, bu konunun ana eksenleridir; çünkü her kişi veya topluluk, kendisinininkinden farklı coğrafyalarda yaşayan ve farklı bilgilenme yollarından geçmiş başka kişi ya da topluluklardan yeni şeyler öğrenir ve öğrendiklerinin adını da kendi diline taşır (Karaağaç, 2008:V).

Türkçe-Arapça dil ilişkilerinin temelini oluşturan Türk-Arap ilişkileri, Bedrettin Aytaç (1994) tarafından hazırlanan **Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler** isimli eserinin giriş bölümünde özetlenir: Türklerle Arapların ilk temasları Hz. Muhammed (SAV)'in vefatından sonra Hz. Ömer devrinde fetih hareketleriyle Sasani devletini yıkarak Ceyhun nehrine kadar ulaşmalarıyla olmuş ve bu iki millet birbirlerini daha çok savaşlarla tanımıştır. Dalgalar halinde hızlı bir şekilde İslamiyet'i kabul eden Türkler, ilk aşamada kendileri Müslüman bir devlet kurmamışlarsa da İslam devletinde roller üstlenmeye başlamışlardır (Aytaç, 1994:12).

Türk-Arap ilişkileri Arap olmayanlara fazla itibar etmeyen Emeviler döneminde bile kendini göstermiştir. Türklerin savaşçı kişiliğinden yararlanmak isteyen halife Abdulmelik Bin Mervan(685-705), Fergana Türklerinden oluşan bir muhafız alayı kurmuştur. Emeviler devrinde devlet yönetiminde dikkat çekmeye başlayan Türklerin Abbasiler zamanında önem ve etkileri artmıştır. Katı Arap asabiyetçiliğinin bir ölçüde ortadan kalkmasıyla Türkler bu dönemde varlıklarını daha çok hissettirmişlerdir (Aytaç, 1994:12-13).

Karahanlılar (940-1040) dönemi Türklerin İslam kültürü içerisinde kurdukları ilk devlet dönemidir. Karahanlı Devleti Orta Asya'da kurulmadan hemen önce Mısır'da Türk varlığının etkili olduğu görülür. Aslen bir Türk olan Ahmet Bin Tolun tarafından kurulan Tolunoğulları Devleti (868-905)'nden sonra yine bir Türk devleti olan İhşidlerin (935-999) Mısır'da hüküm sürdüklerini görürüz.

Türk-Arap kültürel ilişkileri ve etkileşiminde Arap ülkelerinin Memluk ve Osmanlı yönetiminde kaldığı devirler önemli rol oynamıştır. Mısır ve Suriye'de etkili olan Memluklar (1259-1517), Kıpçak ve Çerkez soyundan gelen kölelerdi. Ancak zayıf hükümdarlar üzerinde kısa zamanda etkili olmuşlar ve hakimiyet kurmuşlardır. (Aytaç, 1994:14-15) 1250'den itibaren Türk Memlukların tamamen hakim duruma gelmesinden sonra Arapların Türkçeye olan ilgilerinin daha da arttığı ve bu çerçevede Araplara Türkçe öğretmek için pek çok sözlük ve dil bilgisi kitabının yazıldığı bilinmektedir.

Mısır ve Suriye lehçelerine Türkçe kelimelerin geçişinde Memluklar dönemi bir temel teşkil etmektedir (Aytaç, 1994: 16). Arap ülkelerinin Osmanlı yönetiminde kaldığı XVI. yy. ile XX. yy. başı arasındaki dönem Türkçe-Arapça dil ilişkilerinde ve Türkçeden Arapçaya kelimelerin geçişinde, hem tüm Arap dünyasını kapsamı hem de uzun bir süreyi içermesi bakımından değer taşımaktadır. (Aytaç, 1994: 16).

Bu dönemde Yavuz Sultan Selim tarafından Memluklar ortadan kaldırılmış (1517) ve devamında hemen hemen Arap dünyası tamamen Osmanlı yönetimi altına girmiştir. Bu dönem yaklaşık 400 yıllık bir dönemdir. Dolayısıyla Türk-Arap kültürel etkileşimin ve Türkçe-Arapça dil ilişkilerinin en üst düzeyde olduğu dönem olarak söylemek mümkündür. Osmanlılar, fethettikleri diğer ülkelerde olduğu gibi Arap ülkelerinde de dil ve kültürel açıdan büyük bir serbesti tanımışlardır. Yönetim dili olarak Osmanlıca, ilim dili olarak Arapçanın kullanıldığı Osmanlı Devleti'nde Arapça özellikle din dili oluşu sebebiyle büyük itibar görmüş, Arapça eğitime büyük önem verilmiştir (Aytaç, 1994: 17).

Bu yüzyıllarda Türkçe-Arapça dil ilişkilerinde Türkçe daha çok alıcı dil olmakla beraber önemli ölçüde de verici dil konumuna geçmiştir. Türkçe, bilim ve edebiyat dilinde alıcı dil, günlük pratik dilde ise verici konumunda olmuştur.

Türkçeden Arapçaya Geçmiş Kelimeler ve Gramer Unsurları ile Bunlar Üzerine Yapılan Başlıca Çalışmalar:

Bu konuda Arap dünyasında, Türkiye'de ve çeşitli ülkelerde pek çok araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Son zamanlarda Türkiye'de özellikle Arap kökenli öğrenciler yoluyla Arap lehçelerindeki Türkçe unsurlar üzerine yapılan bilimsel çalışmaların arttığını söylemek mümkündür. Bu bölümde konuyla ilgili önemli gördüğümüz bazı çalışmaların künyeleri ve bu çalışmalarda aktarılan kelime sayıları belirtmeye çalışılacaktır.

Bedrettin Aytaç (1994), **Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler.**

Yazar eserinde 179 adet meslek adı (+cI/+cU ekiyle yapılmış), 75 adet yiyecek içecek adı, 97 adet sıfat, 45 adet askerlikle ilgili kelime, 24 adet lakab, özel isim ve unvan, 40 adet yer ismi, 89 adet araç-gereç ismi, 15 adet fiil, 52 adet giyim kuşam ve tekstil ile ilgili kelime, 8 adet akrabalık adı, 6 adet metal-maden ismi, 7 hayvan ismi olmak üzere diğerleri ile birlikte toplam 941 adet sözün Türkçeden Arapçanın çeşitli lehçelerine geçtiğini belirtmektedir.

Günay Karaağaç (2008), **Türkçe Verintiler Sözlüğü.**

Bu eser elimizde en geniş verinti malzemesini aktaran bir sözlüktür. Bu eserde sadece Türkçeden Arapçaya geçen kelimeler değil diğer dillere geçen kelimeler de işlenmiştir. Konuyla ilgili Arapça verintiler üzerine yapılan çalışmalar ve diğer dillere geçen sözler üzerine yapılan çalışmalar

tanıtılmakta ve çalışmalardaki malzemeler topluca alfabetik sıraya göre sözlük haline getirilmektedir. Yazar; Çince, Farsça, Urduca, Arapça, Rusça, Ukranca, Ermenice, Macarca, Fince, Romence, Bulgarca, Sırp-Hırvatça, Çekçe, İtalyanca, Arnavutça, Yunanca, Lehçe, Fransızca, Almanca, İngilizce vs. dillerle Türkçenin ilişkisinden söz etmekte ve verintiler aktarmaktadır. Bütün bunların içerisinde Türkçeden Arapçaya yapılan verintiler ile iki dil arasındaki ilişkiler önemli bir yer teşkil etmektedir.

Raghd Mohamamad (2015) **“Bazı Arap Lehçelerindeki Atasözlerinde Türkçe Kelimeler”**

Dil Araştırmaları dergisinde yayımlanan makalede yazar, Filistin, Irak, Mısır ve Halep Arapçasındaki atasözlerinde kullanılan Türkçe kelimeler ve Türkçe yoluyla geçen kelimeler aktarılmıştır. Araştırmacı bu şekilde 67 kelime aktarmaktadır. Anlaşılmaktadır ki pek çok Türkçe kelime Arap atasözlerine kadar girmiştir.

Şamil Fahri Yahya (1984), **Arapçanın Muhtelif Lehçelerinde Türkçe Unsurlar.**

Doktora tezi olarak yapılan bu çalışmada araştırmacı, çeşitli Arap lehçelerine Türkçeden geçmiş 1981 sözü aktarmakta ve incelemektedir.

Mohammed Ben Cheneb (1967), **“Cezayir Konuşma Dilinde Muhafaza Edilen Türkçe ve (Türkçe Aracılığı ile Gelen) Farsça Kelimeler”** (Çev. Ahmet Ateş).

Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1966'da yayımlanmış olan bu makalede yazar, Cezayir Arapçasında geçen 634 Türkçe sözü incelemiştir.

Ghazi Abdallah (1990), **Türkçenin Ürdün ve Suriye Lehçelerine Etkisi.**

Ankara Üniversitesi'nde hazırlanmış bir yüksek Lisans tezidir.

Khadija Türkmani (2015), **Suriye Arapçasındaki Türkçe Unsurlar.**

Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Tuncer Gülensoy (1975), **“Yaşayan Farsça ve Arapçadaki Türkçe Kelimeler Üzerine Notlar”.**

Ali Akar (2010), **“Türkçe-Arapça Arasındaki Sözcük İlişkileri”.**

Yazar Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanan makalesinde konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmaları değerlendirmektedir.

Türkçeden Arapçaya Geçmiş Bazı Gramer Unsurları

Kelimeler dışında gramer unsurlarının da belli ölçüde Arapçada etkili olduğu görülür. Bunlar içerisinde en fazla meslek yapma eki olarak isimlendirdiğimiz +CI/+CU ekinin Arap lehçelerinde kullanıldığı görülmektedir (Karaağaç, 2008:XXI; Aytaç, 1994:142) Buna örnek, kumaşçı, kanuncu, matbaacı, saatçi söylenebilir.

Diğer bir gramer unsuru ise +IİK/+IUK isimden isim yapma ekidir (Karaağaç, 2008:XXI). Buna örnek ise tozluk, seferberlik, haremlik (Aytaç, 1994:150-151) verilebilir.

Ayrıca Arap lehçelerinde karşılaşılan Türkçe gramer unsurlarından diğer ikisi ise isimden sıfat yapma ekleri olan +sIz / +sUz ile +II /+IU ekleridir (Karaağaç, 2008:XXI). Bunlara örnek ise uğurlu, kimetli kelimeleri verilebilir. Dinsiz, ahlaksız kelimeleri ise diğer eke örnektir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmanın asıl konusunu Muhammed Hayruddin El Esedî'nin Halep Ansiklopedisi olarak isimlendirebileceğimiz orijinal adı Mevsuatü'l-Haleb El-Mukarene olan eserinde belirtilen Türkçeden Arapçaya geçmiş kelimeler oluşturmaktadır. Arapçadan Türkçeye geçen unsurlar bir tarafa bırakılacak ve Türkçeden Arapçaya -özellikle de Halep Arapçasına- geçen Türkçe unsurlar konu edilecektir. Dolayısıyla yedi ciltlik ansiklopedi taranmış ve sözkonusu 320 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimeler Halepli Araplara telaffuz ettirilerek çeviri yazısı yapılmıştır. Daha sonra bu kelimeler muhteva bakımından sınıflandırılmıştır.

Muhammed Hayruddin El-Esedî Kimdir?

Müellifin kendi eseri olan Mevsuatü'l- Haleb El-Mukarene'nin birinci cildinde hayatı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Buradan öğrendiğimize göre Muhammed Hayruddin El-Esedî 1900 yılında doğmuş ve çocukluğu Halep'te Cellum mahallesinde geçmiştir. Burası Halep'in tarihî bir mahallesiydi. Seçkin ailelerin yaşadığı, camisi ve çarşısıyla bir kültür merkezi gibi idi. El-Esedî eğitim hayatına Halep'te başlamış ve burada medresede tamamlamıştır. Arapça gramer derslerini döneminin Halep'te meşhur hocalarından Beşir El-Gazi'den, fıkıh ve diğer dinî bilgileri ise Mehmet El-Zerka'dan almıştır. Medreseden mezun olduktan sonra öğretmenlik mesleğine başlamış ve hayatının sonuna kadar da bu mesleğini devam ettirmiştir. Çeşitli eğitim kurumlarında Arap dili ve edebiyatı dersleri vermiştir.

Muhammed Hayruddin El-Esedî öğretmenlik mesleğinin yanı sıra tiyatro ile de ilgilenmiştir. 1923 yılında İstiklal Tiyatrosu'nda tiyatro yönetmenliğine başlamıştır. Bir tiyatro oyununun oynandığı bir gece oyun amaçlı tuttuğu barut dolu bir aparatın elinde patlaması sonucu sol elini kaybetmiştir.

El-Esedî antika eşyalara ve nadir eserlere karşı da büyük bir ilgi duymuştur. Bu şekilde 10 bin civarında eser toplamış ve bunları belli bir sisteme göre de sınıflandırmıştır. Çok yönlü bir insan olan El-Esedî, sivil toplum örgütleri ile de ilgilenmiştir. Dernek faaliyetlerinde bulunmuş ve bu vesile ile pek çok ülkeyi gezmiştir. Türkiye, Filistin, İran, Sudan, Yemen, Tunus, Arabistan ve birkaç Avrupa ülkesini gezmiştir. 1971 yılında vefat etmiştir.

Yazar Arapça olarak farklı türlerde makale, roman, hikâye, sözlük ve ansiklopedi gibi eserler kaleme almıştır. Bu eserlerinde ve bilimsel çalışmalarında çeşitli bilimsel yöntemleri kullanmıştır. Müellifin dil ve edebiyat eserleri şunlardır:

1. El-Beyan ve'l-Bedi
2. Uruc Ebi'l- Ala
3. Kavaidü'l-Lügati'l-Arabiyye
4. Agâni'l-Kubbe
5. Yâ Leyl
6. El-Mevsuatü Fi'n-Nahv
7. Tarihü'l-Kalemi'l-Arabî
8. Mevsuatü'l-Halep el-Mukarene

Mevsuatü'l-Halep el-Mukarene Nasıl Bir Ansiklopedidir?

Mevsuatü'l-Halep el-Mukarene, Muhammed Hayruddin El-Esedî'nin en önemli eserlerinden biridir. Halep'te Arapça olarak yazılmış ve yayımlanmış ansiklopedik bir sözlüktür. Yedi ciltlik oldukça hacimli bir eserdir. Bir çeşit etimoloji sözlüğüdür. Yazarın amacının Halep Arapçasında – özellikle Halep ağzında- yaşayan Arapça kökenli olan ve olmayan kelimeleri derlemek ve incelemek olduğu anlaşılmaktadır. Yedi ciltte toplam 23389 madde başı bulunmaktadır. Birinci cilt 343 sayfa olup tamamen elif harfi ile başlayan kelimeleri ihtiva etmektedir. Bu ciltte 2623 madde başı mevcuttur. İkinci cilt 460 sayfadan oluşmakta olup /ب-ب-ث/ ile başlayan 3255 kelimeye yer verilmiştir. Üçüncü cilt 377 sayfa olup ج-ح-خ ile başlayan 2893 kelimeye yer verilmiştir. Dördüncü cilt 437 sayfadan oluşmakta olup د-ذ-ر-ز-س ile başlayan 3359 kelimeye yer verilmiştir. Beşinci cilt 523 sayfa olup ش-ص-ض-ط-ظ-ع-غ ile başlayan 3965 kelimeye yer verilmiştir. Altıncı cilt 519 sayfadan oluşmaktadır. Burada /ف-ق-ك-ل/ ile başlayan 4012 kelimeye yer verilmiştir. Yedinci cilt 455 sayfa olup م-ن-ه-و-ي ile başlayan 3282 kelimeye yer verilmiştir.

Bir Arapça Halep ağzları sözlüğü olan Mevsu'atü'l-Halep el-Mukarene, Halep kültürünün söze yansıyan yazılı bir kaynağıdır. Müellif, kelimeleri açıkladıktan sonra, zaman zaman kelimeleri Arapça olarak cümle içinde kullanmıştır. Eserde Türkçe, Farsça, Fransızca, İngilizce, Ermenice ve Sami dillerinden Halep Arapçasına kelime alındığı belirtilmektedir. Eserde halk kültürüne ait atasözü, deyim, masal vb. anlatılardan yararlanarak kelimeleri cümle içinde kullanmıştır. Yabancı dillerden Halep ağzına girmiş olan kelimeler özellikle hangi dilden geldiği belirtilmiş ve örnek anlatılar içinde verilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Mevsuatü'l-Halep el-Mukarene'ye Göre Türkçeden Arapçaya Geçmiş Kelimeler

Hayreddin El-Esedî eserinde Türkçeden Arapçaya geçmiş 320 kelimeyi aktarmaktadır. Bu kelimeler muhteva bakımından çeşitlilik göstermektedir. Kelimeler aşağıda cilt ve sayfa numarası ile birlikte muhtevalarına göre sınıflandırılmış olarak verilmiştir:³

Muhteva Bakımından Kelimeler

Askerlik İle İlgili Kelimeler

‘Alemdar علم دار (MHM, C5, s. 435); Feraman فرمان (MHM, C6, s. 49) (ferman); Onbāşî أون باشي (MHM, C1, s. 330); Tōb توب (MHM, C5, s. 297) (top); Tüfek تفك (MHM, C2, s. 361); Yüzbaşı يوز باشي (MHM, C7, s. 453); Zābet ظابط (MHM, C5, s. 311) (zabit); Tābence طنجره (MHM, C5, s. 250); Alāy آلاي (MHM, C1, s. 19); Çēvīş چلویش (MHM, C3, s. 121) (çavuş); Bāşa باشا (MHM, C2, s. 33) (paşa); Hakan هاكان (MHM, C3, s. 296); Dışmen دوشمان (MHM, C4, s. 53) (düşman); Jandarmah جندرمه (MHM, C3, s. 90); Kāraḳol قراقول (MHM, C6, s. 157); Kelebçe كلبجه (MHM, C6, s. 389); Ser asker سر عسكر (MHM, C5, s. 341); Serdār سردار (MHM, C5, s. 340); Sancaḳ سنجق (MHM, C4, s. 406).

Yemek, Yiyecek ve İçecek ile İlgili Kelimeler

Sigārah سيكاره (MHM, C4, s. 435); Erzāk آرزاق (MHM, C1 s. 102); İhlamur أخلامور (MHM, C1, s. 86); Tūrşī طرشى (MHM, C5, s. 264); Titon تنن (MHM, C2, s. 253) (tüttün); Taḫli طاظلي (MHM, C5, s. 230); Şiş kabāb شيش كباب (MHM, C5, s. 365); Şorba چوربا (MHM, C3, s. 108); Salaḫah صلطه (MHM, C4, s. 381); Vişne وشنه (MHM, C7, s. 412); Ayran عيران (MHM, C5, s.470); Kızartmah قزارتمه (MHM, C6, s. 194); Baştıḳ بستق (MHM, C2, s. 123); Baştırmā بصطرمه (MHM, C2, s. 123); Köfte كفته (MHM, C6, s. 356); ‘Ali nāzīk علي نازيك (MHM, C5, s. 439); Bekmez بكماز (MHM, C2, s. 157); ‘Armut عرموط (MHM, C5, s. 378); Çilek چيلك (MHM, C3, s. 136); Dandırma دندرمه (MHM, C4, s. 80) (dondurma); Ekmek اكمك (MHM, C1s. 202); Ekmek Kaḫāyef اكمك قطايف (MHM, C1 s. 202); Burma ḳadāyif بورما قطايف (MHM, C2, s. 97); Cacıḳ جاجق (MHM, C3, s. 11); Canerīk جان آريك (MHM, C3, s. 24); Bōrek بورك (MHM, C2, s. 96); Burḡul برغل (MHM, C2, s. 91) (bulgur); Ğuraybeh غرابيه (MHM, C5, s. 499) (kurabiye); Enginar انكي نار (MHM, C1 s. 305); İmēm Bayıldı امام بايلدي (MHM, C1, s. 230); Ḳarnı yarıḳ, قارني ياريق (MHM, C6, s. 295); (MHM, C6, s. 134); Laḫaneh لخنه (MHM, C6, s. 479); Limonata ليموناطه (MHM, C6, s. 518); Marmelat مرماليت (MHM, C7, s. 13); Ḳavun قاوون (MHM, C6, s. 134); Pıraşa براسا (MHM, C2, s. 79); Reçel رچل (MHM, C4, s. 146); Sımın صمن (MHM, C5, s. 178) (somun); Şeker bārah شكرياره (MHM, C5, s. 81) (şekerpare); Çay چای (MHM, C3, s. 121).

³ Kelimelerin çeviri yazısı Halep'te yaşamış Araplara telaffuz ettirilerek yapılmıştır. Esedî, sözlüğünde Arap alfabesinde چ(ç), پ(p) gibi bazı harflerin olmaması nedeniyle ses değişimlerini tam olarak yansıtamamıştır.

Kılık Kıyafet İle İlgili Kelimeler

Etek آتک (MHM, C1 s. 21); Yağa باقه (MHM, C7, s. 442); Yaşmağ ياشمق (MHM, C7, s. 448) (örtü, آرتي); Yatağ ياتاق (MHM, C7, s. 48); Yorgan يورغان (MHM, C7, s. 453); Şebkeş شېقه (MHM, C5, s. 29) (şapka); Kürk كورك (MHM, S C6., 342); Manto مانطو (MHM, C7, s. 21); Bāçey باچای (MHM, C2, s. 20) (peçe); Dışek دوشك (MHM, C4, s. 52) (döşek); Çarşef چرشف (MHM, C3, s. 125); Çamāşīr چماشير (MHM, C3, s. 132); Cezmeh جزمه (MHM, C3, s. 59) (çizme); Cırāb جوراب (MHM, C3, s. 49) (çorap); Baṭṭāniye بطانيه (MHM, C2, s. 129); Beşkir بشكير (MHM, C2, s. 120) (peşkir); Gecelik كچه لك (MHM, C6, s. 449); Eldivān آلدوان (MHM, C1 s. 210); Önlük أولك (MHM, C1, s. 330); Örti آرتي (MHM, C1, s. 324); Paça باچه (MHM, C2, s. 223).

Mutfak Malzemeleri

Ṭancarah طنجره (MHM, C5, s. 292) (tencere); Tebsi تبسي (MHM, C2, s. 224); Ṭavvay طوای (MHM, C5, s. 297) (tava); Şiş شيش (MHM, C5, s. 121); Şişe شیشه (MHM, C5, s. 122); Çemçey چمچه (MHM, C3, s. 132) (çomça); Çanak چنق (MHM, C3, s. 134); Çakmak چاقمق (MHM, C3, s. 68); Haşukā خاشوقه (MHM, C3, s. 293) (kaşık); Sübürge سبركه (MHM, C5, s. 309); Leğen لقن (MHM, C6, s. 304); Çatal چطل (MHM, C3, s. 126); Sebet سبت (MHM, C5, s. 308) (sepet).

Mimari ve Şehircilikle İlgili Kelimeler

Ṭavan طوان (MHM, C5, s. 292); Bezār بازار (MHM, C2, s. 30) (pazar); Bay-itaht باي تخت (MHM, C2, s. 50) Tekke تگه (MHM, C2, s. 384); Yağlı boya باغلي بویا (MHM, C7, s. 442); Selamlık سلامك (MHM, C4, s. 377); Sarāy سراي (MHM, C5, s. 337); Loğum لغم (MHM, C6, s. 492) (lağım); Meyhāneh ماكينه (MHM, C7, s. 238); Qavşaq قوشاق (MHM, C6, s. 200); Kiler كلار (MHM, C6, s. 383); Hāvūz حاووظ (MHM, C3, s. 158); Konaq قوناق (MHM, C6, s. 256); Uḍa اوضه (MHM, C1, s. 325) (oda); Hāneh خانه (MHM, C3, s. 302) (hane); Çēdir چادر (MHM, C3, s. 119) (çadır); Qanal قنال (MHM, C6, s. 256); Loca لوجه (MHM, C6, s. 509); İkametgāh اقامتگاه (MHM, C1, s. 188); Ambar عنبر (MHM, C5, s. 454).

Akrabalık Terimleri ve Ünvanlar

Ağā آغا (MHM, C1, s. 16); Ağabey آبي (MHM, C1, s. 17); Anā babā أنه بابا (MHM, C1, s. 21); Arkādāş آرکاداش (MHM, C1, s. 14); Bābā بابا (MHM, C2, s. 20); Bey بي (MHM, C2, s. 216); Bācı باجي (MHM, C2, s. 20); Qardeş قاردهش (MHM, C6, s. 173); Nene نانه (MHM, C7, s. 258); Efendi آفندي (MHM, C1 s. 187).

Mesleklerle İlgili Kelimeler

Qomiser قوميسر (MHM, C6, s. 342); Se'ātī ساعاتجي (MHM, C5, s. 301) (saatçi); Memur مأمور (MHM, C7, s. 20); Merkepçi مرکبجي (MHM, C7, s. 85); Uḍaci اوضه جي (MHM, C1, s. 326) (odacı); Elçi ایلجي (MHM, C1 s. 210); Berber بربر (MHM, C2, s. 81); Aşnāf أصناف (MHM, C1s. 163); Aşçi أشجي (MHM,

C1, s. 395); Bekçi بكجي (MHM, C2, s. 155); Çoban چوبان (MHM, C3, s. 135); Başhancı باش خانجي (MHM, C2, s. 118); Baş kēteb باش كاتب (MHM, C2, s. 36) (başkatip); Baş katırcı باش كاتب قاطرجي (MHM, C6, s. 85); Elmacı ألمه جي (MHM, C1 s. 221); Loqanṭah لوكانده (MHM, C6, s. 511); Kabṭān قبطان (MHM, C6, s. 148); Uḡabaşı أوضه باشي (MHM, C1, s. 326).

Soyut Kelimeler

Uğur أوغور (MHM, C1, s. 326); Umīd أميد (MHM, C1, s. 238); Yasak يسق (MHM, C7, s. 448); Yazıq يازيق (MHM, C7, s. 441).

Alet, Edavat, Araç ve Gereç İle İlgili Kelimeler

Balṭah بلطه (MHM, C2, s. 165), (palta); Kürek كورك (MHM, C6, s. 348); Çekiç چكيچ (MHM, C3, s. 120); Cedvel جدول (MHM, C3, s. 46); Cengel جنكل (MHM, C3, s. 92); Sobba صوبا (MHM, C5, s. 185) (soba); Şemʿadan شمعدان (MHM, C5, s. 95) (şamdan); Şemsiyyeh شمسيه (MHM, C5, s. 94); Tel تيل (MHM, C2, s. 452); Mekiyyeh ماكينه (MHM, C7, s. 17) (makine); K̄ayıq قايق (MHM, C6, s. 142); K̄azmā قزمه (MHM, C6, s. 195); Kefk̄ir كفكير (MHM, C6, s. 360); Kemenceh كمنجه (MHM, C6, s. 40) (kemençe); Emzek أمزيك (MHM, C1 s. 234) (emzik); Fener فنار (MHM, C6, s. 99); Gözlök كوزلك (MHM, C6, s. 350); Çanṭa چنطه (MHM, C3, s. 133); Çuvāl چوال (MHM, C3, s. 134); Damgā دمغه (MHM, C4, s. 77); Burī بوري (MHM, C2, s. 194) (boru); Burġī برغي (MHM, C2, s. 94); Bervāneh بروانه (MHM, C2, s. 103) (pervane).

Ticaretle İlgili Kelimeler

Çarşı چارشى (MHM, C3, s. 119); Fiyat فنت (MHM, C6, s. 8); Alışveriş آليش وريش (MHM, C1, s. 21); Becāyiş بجايش (MHM, C2, s. 54); Beşin بشين (MHM, C2, s. 120); Kaçak قجق (MHM, C6, s. 157); Kaç bara? قاج باره (MHM, C6, s. 123); Kaşşah قاصه (MHM, C6, s. 298); Yol يول (MHM, C7, s. 454); Yolcu يول جو (MHM, C7, s. 454); Yük يوك (MHM, C7, s. 454); Vergi ويركي (MHM, C7, s. 434); Sigorta سيكورتاه (MHM, C4, s. 435); Cızzān جزدان (MHM, C3, s. 59), (cüzdān); Orṭaq اورتاق (MHM, C1, s. 324).

Kalıp Sözcükler-Ünlemler

Aferim عفارم (MHM, C5, s. 412); Bereket versin برکت ويرسين (MHM, C2, s. 97); Beki بكي (MHM, C2, s. 224); Of أوف (MHM, C1, s. 327); Zarar yok ضرر يوق (MHM, C5, s. 313); Olsun أولسون (MHM, C1, s. 325); Āmān آمان (MHM, C1, s. 7).

Sayılar

Altmış altı ألتمش ألتی (MHM, C1, s. 209); Bin بين (MHM, C2, s. 218).

İnsan ve Başka Varlıklara Ait Sıfatlar

Nāzīk نازیک (MHM, C7, s. 249); Serserī سرسری (MHM, C5, s. 341); Sert سرت (MHM, C5, s. 338); Sarhoş سرخوش (MHM, C5, s. 340); Küçük کوچک (MHM, C6, s. 365); Kūmarci قمرجي (MHM, C6, s. 11) (kumarci); Sādeh صاده (MHM, C5, s. 139) (sade); Sahte سنخته (MHM, C5, s. 332); Saḡaṡ سفاط (MHM, C5, s. 360); Şöyle böyle شويله بويله (MHM, C5, s. 114); Kōlay قولاي (MHM, C6, s. 276); Keskin كسكين (MHM, C6, s. 356); Edebsiz ادب سز (MHM, C1 s. 90); Eskī اسكي (MHM, C1 s. 363); Kāhramān قهرمان (MHM, C6, s. 267); Kārişik قارشيق (MHM, C6, s. 124); Terbiyeli تربيه لي (MHM, C2, s. 288); Açıḡ اچق (MHM, C1, s. 7); Ters ترس (MHM, C2, s. 290); Türlü ترلي (MHM, C2, s. 296); Uğursuz أوغور سز (MHM, C1, s. 326); Bīs ببس (MHM, C2, s. 225) (pis); Boş بوش (MHM, C2, s. 196); Bozuḡ بزق (MHM, C2, s. 108); Cömert جومرد (MHM, C3, s. 108); Çētīn چاتین (MHM, C3, s. 119); Çıblak چبلاق (MHM, C3, s. 123); Çırık چورك (M.H.MC3, s. 126); Dıḡrı دوغري (MHM, C4, s. 96) (doḡru); Gizli كيزلي (MHM, C6, s. 449); Tenbel تنبل (MHM, C2, s. 413); Kābadāy قبضاي (MHM, C6, s. 147) (kabadayı); Albaşlān ألب أصلان (MHM, C1, s. 206) (alparslan, yiḡit); Tek تك (MHM, C2, s. 375); Orṡa أورطه (MHM, C1, s. 106); Sırdaş سرداش (MHM, C5, s. 340); Hityār ختيار (MHM, C3, s. 310) (ihtiyar, yaşlı); Birinci برنجي (MHM, C2, s. 100); Şahane شاهانه (MHM, C5, s. 20) (şahane); Berişān بریشان (MHM, C2, s. 224) (perişan).

Zarflar

Şimdi شيمدي (MHM, C5, s. 92); Kere كره (MHM, C6, s. 347); Arā şırā أرا صرا (MHM, C1, s. 14); Belki بلكي (MHM, C2, s. 168); İgili Birli ايكي بير (MHM, C1, s. 202); Aşkarā أشكارا (MHM, C1, s. 154) (aşikare).

Kimyasal Madde

Afyon أفيون (MHM, C1, s. 188); Ağız miski أغز مسكي (MHM, C1, s. 17); Azot أزوت (MHM, C1, s.15).

Mefruşat

Kōltoḡ قولتوق (MHM, C6, s. 240); Divān ديوان (MHM, C4, s. 109); Kōnsol قنصل (MHM, C6, s. 261); Kenebeh كنبه (MHM, C6, s. 407) (kanepe).

Belirsizlik Zamirleri ve Sıfatları

Başka باشقه (MHM, C2, s. 120); Hebsi هبسي (MHM, C7, s. 348); Hiç هيچ (MHM, C7, s. 379); Taḡım طقم (MHM, C5, s. 80).

Saḡlık Terimleri

Hastah خسته (MHM, C3, s. 330); Kolerah كوليرا (MHM, C6, s. 421) (kolera); Eczāci أجزاجي (MHM, C5, s. 66); Eczāne أجزانه (MHM, C5, s. 66).

Diğerleri

Açmāz أجماز (MHM, C1, s. 7); Akşamci أقشامجي (MHM, C1, s. 192) ; Akşarma أقطرمة (MHM, C1, s. 192); Alça ألجه (MHM, C1, s. 19); Aleş ألهش (MHM, C1, s. 19) (alış); Armāh أرمه (MHM, C1, s. 15) (arma); Armağān أرمغان (MHM, C1, s. 108); Ateşlik أتشليك (MHM, C1, s. 21); Bābāz باباظ (MHM, C2, s. 51) (papaz); Berdey برداي (MHM, C2, s. 87) (perde); Bergel برغل (MHM, C2, s. 97) (pergel); Berhaneh برخانه (MHM, C2, s. 86); Besbör بسبور (MHM, C2, s. 118) (pasaport); Beyātī بیاتی (MHM, C2, s. 202); Birlanṭa برلنت (MHM, C2, s. 97); Bırvāz برواظ (MHM, C2, s. 102) (pervaz); Biçim بجم (MHM, C2, s. 56); Boğma بوغمه (MHM, C2, s. 144); Boğça بوقجه (MHM, C2, s. 148); Boncuq بونجوق (MHM, C2, s. 200); Boye بویا (MHM, C2, s. 201); Çalış چالیش (MHM, C3, s. 120); Çam چام (MHM, C3, s. 120); Çāra چاره (MHM, C3, s. 119); Çelebi چلبی (MHM, C3, s. 131); Çem چام (MHM, C3, s. 132); Çingene چنگنه (MHM, C3, s. 92); Derd درد (MHM, C4, s. 42); Dezzineh دوزینه (MHM, C4, s. 96) (düzine); Dubara دوباره (MHM, C4, s. 90); Düzen دوزان (MHM, C4, s. 95); Ela آلا (MHM, C1 s. 18); Emek إكمك (MHM, C1 s. 236); Hemşeri همشري (MHM, C7, s. 368); Jimnastik جيمانستق (MHM, C3, s. 68); Kar کار (MHM, C6, s. 293); Karagöz کراکوز (MHM, C6, s. 343); Karavaneh قراوانه (MHM, C6, s. 190) (karavana); Karışmak قارشمک (MHM, C6, s. 124); Kıymak قیقم (MHM, C6, s. 284) Komidī کومیدی (MHM, C6, s. 422) (komedi); Kopye کوبیه (MHM, C6, s. 414); Kundāk قنداق (MHM, C6, s. 261); Lišta لیصطه (MHM, C6, s. 515); Müdel مودیل (MHM, C7, s. 225); Müzik موزیک (MHM, C7, s. 95); Nımrah نمره (MHM, C7, s. 322) (numara); Oya اویا (MHM, C1, s. 331); Resmī رسمی (MHM, C4, s. 162); Sāc صاج (MHM, C5, s. 131); Serebest سربست (MHM, C5, s. 337) (serbest); Sergi سرکی (MHM, C5, s. 342); Seyrān سیران (MHM, C4, s. 432); Silgi سیلکی (MHM, C4, s. 383); Siyēsetli سیاستلی (MHM, C4, s. 429); Sōz سوز (MHM, C4, s. 418); Suc صوج (MHM, C5, s. 187); Sürgeh سورکه (MHM, C4, s. 417); Taʿahüdli تعهدلی (MHM, C2, s. 346); Tābbo طابو (MHM, C5, s. 229); Tentene تنتنه (MHM, C2, s. 421); Tōbrāk طبراق (MHM, C5, s. 243); Tıbiz طوبوز (MHM, C5, s. 294) (topuz); Torbin تروبین (MHM, C2, s. 443); Yabraḳ بیرق (MHM, C7, s. 444); Yerli یرلی (MHM, C7, s. 447); Yoḳ یوق (MHM, C7, s. 454); Yoḳlama یوقلمه (MHM, C7, s. 454).

4. SONUÇ

Arapça ile Türkçe özellikle Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle beraber ilişki içerisinde olmaya başlamış ve her geçen yüzyıl bu durum artarak devam etmiştir. 19. yüzyıldan günümüze doğru Türkçedeki dilde sadeleşme çalışmaları sonucunda bu durum yavaşlamıştır. Özellikle Osmanlı Devleti dönemi, Arap coğrafyasının Türkler tarafından uzun bir süre yönetilmesi sebebiyle Türkçeden Arapçaya geçişin en fazla olduğu dönemdir.

Halep merkez olmak üzere Suriye Arapçasında Türkçe kelimelerin varlığını gösteren en önemli çalışmalardan biri Hayreddin El-Esedî'nin Mevsuatü'l-Haleb El Mukarene adlı sözlüğüdür. Sözlükte müellif Türkçeden Arapçaya geçmiş 320 kelime aktarmaktadır.

Bu 320 kelime çeşitli konularda ve çeşitli yapıdadır. Ticaret, askeriye, mimari, şehircilik, yönetim gibi pek çok alanla ilgili kelime Türkçeden Arapçaya geçmiştir. Bu kelimelerin önemli kısmı isimdir. Diğer yandan sıfat, zarf, ünlem, kalıp sözler de önemli ölçüdedir.

Baba, bey gibi basit kelimelerin yanında *birinci, bozuk, çakmak* gibi türemiş kelimeler, *başkatip, başhancı, ara sıra* gibi pek çok birleşik kelime de Arapçaya geçmiştir.

Türkçede meslek yapma eki olarak bilinen +cl/+cU, +çI/+çU ekinin bir gramer unsuru olarak Halep Arapçasında yaygın olarak kullanılması dikkat çekmektedir. *Yolci, saetci* gibi 13 kelimedede bu ekin kullanıldığı görülmektedir. İsimden isim yapma ekleri olan +sIz/+sUz, +IU/+II ekleri de önemli ölçüde kullanılmaktadır.

Diller, genellikle başka dillerden aldığı kelimeleri değişik oranlarda kendi ses özelliklerine uydururlar. Mesela Türkçenin Farsçadan almış olduğu *duvar* ve *merdiven*; Arapçadan almış olduğu *af* ve *kayıp* kelimelerinin aslı *dıvār, nerdubān, afo* ve *gayb* şeklindedir. Mevsuatü'l-Haleb'de belirtilen Türkçe kökenli kelimelerin değişik oranlarda Arapçanın ses özelliklerine göre değişime uğradığı görülür. Arapçada olmayan ç ve p seslerinin bir kısmının c ve b şekline dönüştüğü görülür: hepsi > hebsi, kanep > kenebe, papaz > bâbâz, suç > suc, çorap > cırab, topuz > tobuz, toprak > tobrak bu duruma örnektir. Ancak bu değişimin bütün kelimelerde olduğunu söylemek mümkün değildir.

Esedî sözlüğünde ç ve p harflerini hiç kullanmamıştır. Ancak Halep'te yaşayan Araplara Türkçeden Arapçaya geçmiş içerisinde p ve ç seslerinin bulunduğu kelimeleri telaffuz ettirdiğimizde gördük ki bu kelimelerin büyük çoğunluğu p'li ve ç'li telaffuz edilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada bu kelimeler Halep ağzındaki telaffuzuna göre çeviri yazısı yapılmıştır.

Mevsuatü'l-Haleb El Mukarene'de Türkçe olduğu belirtilen kelimelerin hepsi gerçekte Türkçe kökenli değildir. Ancak bu kelimeler Türkçe aracılığıyla Arapçaya geçmiştir. Bu şekilde yine pek çok kelime ile karşılaşmaktadır: *derd, beşkir, aşkara, jandarmah* vb.

KAYNAKÇA

Abdallah, Ghazi (1990), *Türkçenin Ürdün ve Suriye Lehçelerine Etkisi*, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Akar, Ali (2010), "Türkçe-Arapça Arasındaki Sözcük İlişkileri", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 8. Sayı, Ankara.

Aytaç, Bedrettin (1994), *Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.

El-Esedî, Muhammed Hayreddin ( ), *Mevsuatü'l-Haleb el-Mukarene*, Halep.

Gülensoy, Tuncer (1975), "Yaşayan Farsça ve Arapçadaki Türkçe Kelimeler Üzerine Notlar", İ. Ü. Edebiyat Fak. *TDE Dergisi*, C.XXI, İstanbul.

Karaağaç, Günay (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.

Mohammad, Raghed (2015) "Bazı Arap Lehçelerindeki Atasözlerinde Türkçe Kelimeler" Dil Araştırmaları, Güz 2015/17:199-213, Ankara.

Mohammed Ben Cheneb (1967), "Cezayir Konuşma Dilinde Muhafaza Edilen Türkçe ve (Türkçe Aracılığı ile Gelen) Farsça Kelimeler" (Çev. Ahmet Ateş), **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1966**, s. 157-213, Ankara.

Tarkmani, Khadija (2015), **Suriye Arapçasındaki Türkçe Unsurlar**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Yahya, Şamil Fahri (1984), **Arapçanın Muhtelif Lehçelerinde Türkçe Unsurlar**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

Kısaltmalar:

MHM: Mevsuatü'l-Halep El Mukarene

C: cilt

s. : sayfa

Çeviri Yazı İşaretleri

ا	a, â, e, ē	ط	§
آ	a, â	ظ	®
ب	b, p	ع	<
ت	t	غ	ğ
ث	θ	ف	f
ج	c, ç	ق	q
ح	w	ك	k, g
خ	x	ل	l
د	d	م	m
ذ	z	ن	n
ر	r	و	v, o, ô, ö, u, ü, ū
ز	z	ه	h, e, a
س	s	ى	y, i, î, ï,
ش	ş	ء	ı, î, ' ,
ص	ç	ة	t
ض	½, ê		